ZIARE ŞI REVISTE AROMÂNE LA SFÂRŞITUL SECOLULUI XIX ŞI ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

prof. Gică Gică

În secolul XIX aromânii, deşi formau un grup numeros, locuiau în spaţii diferite, nealcătuind o comunitate compactă. Prezenţa lor este semnalată în Macedonia, cu principalele centre - Bitolia, Cruşova, Ohrida, Gramostea, Moscopole, Lunca, Oşani, Molovişte etc. În Albania ei sunt menţionaţi în localităţile: Cărvunari, Cerveni, Cavaia, Gramara ş.a. În Epir şi Thesalia au format grupuri compacte în localităţile Samarina, Perivoli, Avdela, Cuţufani, Doliani, Damasuli şi Ameru.

Evaluările făcute de istoriografia română estimează că aromânii sunt în jur de un milion şi jumătate. Chestiunea numărului acestei etnii a fost o preocupare importantă atât pentru istoricii români cât şi pentru cei din Peninsula Balcanică. Istoricii străini susţin că aromânii sunt în număr de 400.000, iar cei din unele state balcanice consideră că aceştia sunt nesemnificativi ca număr.

Cei mai mulţi aromâni din Bulgaria s-au strămutat în Dobrogea în urma tratatului româno-bulgar de la Craiova din anul 1940.

Astăzi în afara graniţelor României trăiesc între 9 - 12 milioane de români, din care aproape un milion şi jumătate sunt aromâni. Tragedia aromânilor a început în anul 1829 când, prin tratatul de la Adrianopol, grecii au obţinut independenţa. După acest eveniment ei au declanşat o altă mişcare prin care urmăreau încorporarea Macedoniei, Epirului, Thesaliei şi Albaniei. În anul 1881 Grecia a ocupat Thesalia şi Epirul, teritorii locuite de aromâni. În concepţia grecilor Peninsula Balcanică trebuia să fie o *"peninsulă greacă"*. Guvernul grec a dus o politică diferită faţă de bulgari, sârbi şi aromâni, folosind principiul *"divide et impera"*. Atitudinea Greciei faţă de aromâni a fost greu de înţeles deoarece adversarii lor erau bulgarii şi sârbii.

Tratamentul aplicat aromânilor de către autorităţile greceşti a dus la ruperea relaţiilor româno-elene în anii 1887-1888, 1892-1896 şi 1906-1911.

Aromânii luptau pentru drepturi cetăţeneşti egale cu celelalte naţiuni din Imperiul Otoman, dorind autonomie culturală şi nu formarea unui stat propriu în Peninsula Balcanică. Ei au avut o viaţă culturală şi spirituală care a dominat secolul XVIII în Balcani prin vestitul centru Moscopole.

În a doua jumătate a secolului XIX aromânii au înfiinţat şcoli în Peninsula Balcanică şi au tipărit manuale în română şi aromână. Emanciparea culturală s-a făcut şi prin editarea unor ziare şi reviste. Multe din ele au fost subvenţionate de statul român, fiind tipărite în ţară dar şi în Imperiul Otoman. Ziarele şi revistele au fost redactate în limba română si în dialect aromân. În Grecia unele ziare şi reviste apăreau în greacă şi aromână deoarece autorităţile interziceau folosirea limbii române.

Unele ziare şi reviste aromâne au fost publicaţii efemere ale unor asociaţii şi societăţi cu sediul în România.

În studiul de faţă prezentarea ziarelor şi revistelor aromâne se va face în ordine alfabetică şi nu cronologică.

ALBINA PINDULUI - a apărut mai întâi la Bucureşti, iar apoi la Craiova, în două serii, 1866 - 1871 şi 1875-1876. A fost o revistă bilunară de *"litere, ştiinţă şi arte"*. Redactorul revistei a fost Grigore N Grandea. La această revistă, care a publicat mult folclor aromân, a colaborat şi V. A. Urechia.

ALBUMUL MACEDOROMÂN - publicaţie fondată în anul 1880 sub redacţia lui V.A.

Urechia, cu concursul unui număr de aproape 200 de colaboratori din țară și din străinătate. Este organ al *"Societății Macedo-Române"* și a apărat drepturile românilor din Peninsula Balcanică. Dintre colaboratorii din țară menționăm pe N. Desușianu, Iosif Vulcan, Tașcu Iliescu, Anastasie Marinescu, T. G. Djuvara, B. P. Hasdeu, Veronica Micle, Maria Rosetti, A. D. Xenopol ș.a.

Dintre colaboratorii străini care au scris despre aromâni amintim pe Marie Nizet, V. Hugo și E. Legrand. În anul 1906 s-au expediat la Constantinopol 500 de exemplare din primul Album Macedo-Român - care urmau să fie date ca premii elevilor la sfârșitul anului școlar. Cele 500 de exemplare erau o donație din partea lui T.G. Dabo, aromân din Constanța.

ALMANAHUL MACEDO-ROMÂN - redactat la Constanța în anul 1900 și la București în anii 1901-1903. Este primul almanah pentru literatura și cultura aromânilor. Comitetul director era alcătuit din T.G. Dabo, P. Vulcan, Tașcu Sunda și N. Tacit.

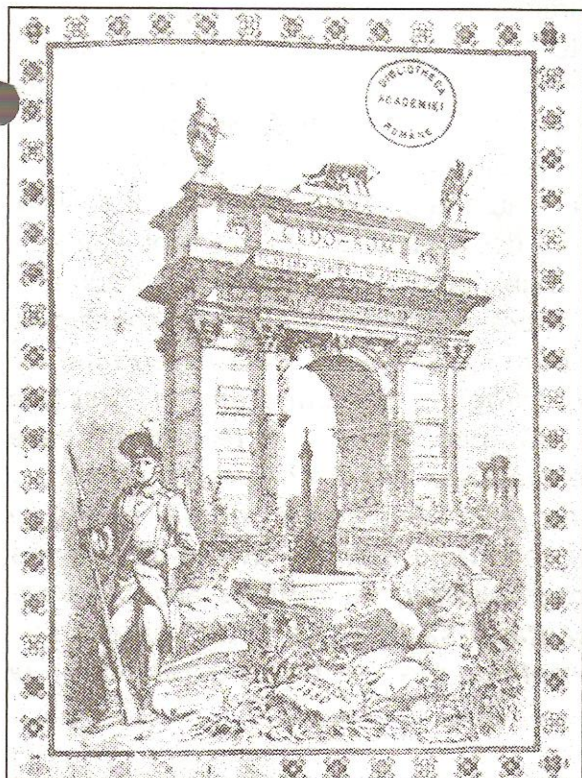
În almanah sunt trecute informații despre situația școlilor și bisericilor aromâne din Imperiul Otoman dar și creații în dialect aromân semnate de Nuși Tulliu, Costa Bellimace, George Murnu și T. Sunda.

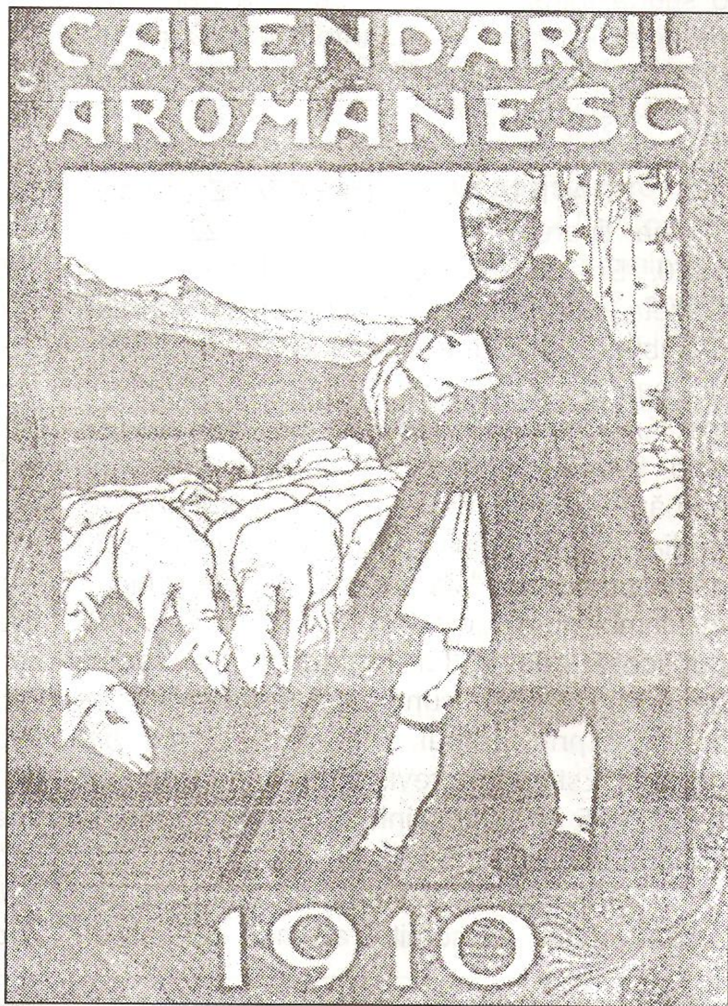
AROMÂNUL - sub acest nume au existat mai multe ziare în București, Constanța, Turnu Măgurele și Craiova. Menționăm *"Aromânul"* - organ național al românilor din Peninsula Balcanică și care a apărut în București în perioada 1910-1911 sub redacția unui comitet. O gazetă săptămânală numită tot *"Aromânul"* a fost semnalată la Turnu-Măgurele în perioada februarie-iunie 1906. A fost interzisă de autoritățile locale deoarece avea o tentă naționalistă.

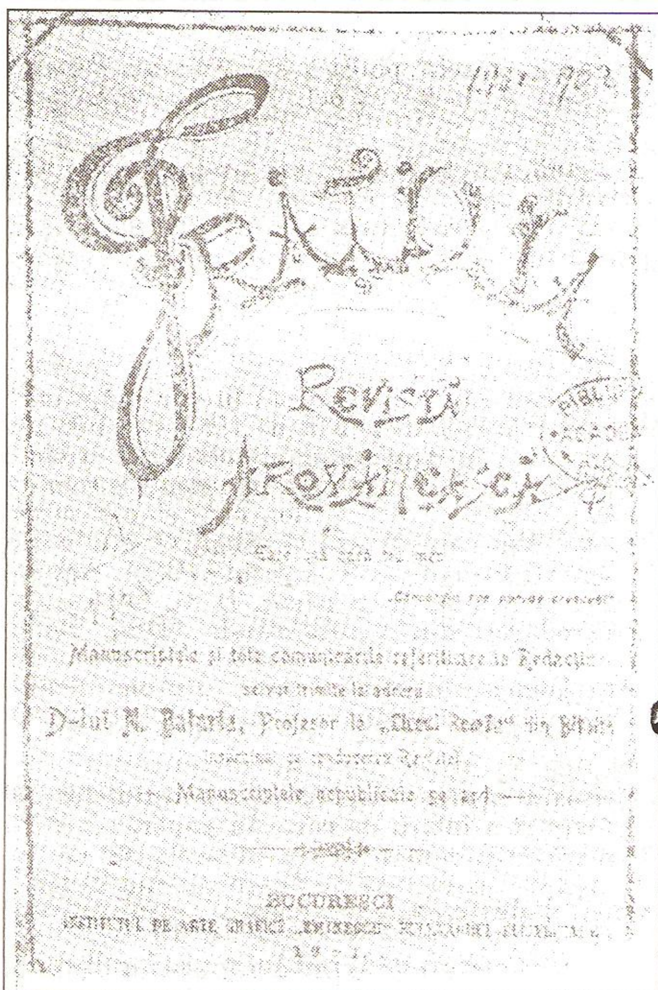
CALENDARUL AROMÂNESC - revistă editată de Societatea studenților macedoromâni din București în anul 1910, în dialect aromân. Au fost tipărite doar patru numere prin contribuția unor distinși colaboratori: George Murnu, Nicolae Iorga, P. Papahagi, Marcu Beza, Iuliu Valaori ș.a. Revista a publicat portretele unor personalități aromâne care au sprijinit mișcarea culturală și au apărat tradițiile aromânești.

CUVÂNTUL AROMÂNILOR - publicație politică, redactată la București în perioada februarie-iunie 1908. A fost editată de un grup de aromâni având un tiraj foarte mic.

DEȘTEPTAREA - publicație politică

redactată de aromânii din Grecia, a apărut la Salonic în perioada 1908 - 1910. Revista a fost condusă de Nicolae Batzaria (director şi proprietar) care a fost o perioadă senator de Istanbul. În anul 1909 publicaţia a primit din partea statului român o subvenţie de 6 000 de lei (o sumă foarte mare având în vedere valoarea leului din acea perioadă şi faptul că preţul unui exemplar era de 20 de bani). Subtitlul revistei era scris în aromână *"Ease unî oarî tu sâptemâna"*.

Cu ocazia Congresului Asociaţiei Corpului Didactic şi Bisericesc din Turcia din anul 1909, a scos un supliment la 23 august 1909 în care apare următorul apel *"Pentru luminarea şi trezirea conştiinţei noastre naţionale prin înfiinţarea de şcoli şi biserici s-au făcut însemnate sacrificii morale şi materiale. Este imperioasă necesitatea de a se introduce dialectul aromân în şcolile primare"*. La sfârşitul anului 1910 revista şi-a încheiat activitatea din lipsa fondurilor băneşti.

FRĂŢILIA - revistă lunară aromânească redactată la Bitolia şi Bucureşti în perioada februarie 1901- februarie 1902. După o scurtă întrerupere a reapărut la Salonic în perioada 1 ianuarie-1 martie 1903. ·Comitetul de redacţie era alcătuit de N. Batzaria (director), Nuşi Tulliu, N. Papahagi, P.Vulcan, N. Tacit, Ecaterina M. Dimonie ş.a.

FRĂŢILIA ÎNTRU DREPTATE - a văzut lumina tiparului la Bucureşti, la 22 martie 1880. Era un ziar săptămânal cu subtitlul Gazeta românilor de peste Balcani, iar dedesubtul subtitlului era scris în aromână *"easi unî oarî pre septemâna"*. Directorul ziarului a fost V.A. Urechia, redactarea în dialect aromân fiind făcută de poetul Costa Belimace. În numărul 2 din 29 martie 1880 au fost publicate în dialectul aromân, transpunerea fiind făcută de Taşcu Iliescu, "*Mioriţa*" şi "*Soarele şi luna*". În ultimul număr din 22 august 1880, a fost publicată poezia lui Mihalachi Niculescu, devenită atât de cunoscută generaţiilor de aromâni prin primul său vers *'Spuni bre gione..."* Este prima revistă aromânească şi în anul 2005 s-au împlinit 125 de ani de la apariţia primului număr .

GRAI BUN - revistă aromânească, culturală, editată un comitet aromân condus de N. Macedoneanu în anul 1906, la Bucureşti. În anul 1907 au apărut câteva numere sub redacţia lui N. Batzaria. Îşi încetează activitatea la sfârşitul anului 1907 din lipsa banilor.

LUMINA - revistă fondată în ianuarie 1903 de un comitet alcătuit din Dumitru Cosmulei (director), G. Zuca, N. Batzaria, Stere Ciumetti, T. Pucerea, C.N. Adam. Subtitlul era *"Revista populară a românilor din Imperiul Otoman"*. Din anul 1904 director al revistei a fost N. Batzaria. În numărul întâi al revistei comitetul de redacţie a publicat scopul şi programul publicaţiei din care redăm un fragment: ***"Vom lucra neţinând seama de sacrificiile ce trebuie să le facem, călăuziţi numai de gândul binelui. Nu cugetăm la răsplata materială, căci acesta este ogorul care aduce fericirea. Nu avem pretenţiunea, că vom da la lumină lucruri numai auzite şi numai vedzute. LUMINA - având un cuprins pedagogic-literar, va publica articole variate, căutând să intereseze pe cetitorii săi. Ideile politice nu-şi vor găsi ospitalitatea la noi.***

Trei sferturi din cuprinsul revistei vor fi scrise în limba românească literară şi un sfert numai în dialectul macedo-român. Aşa credem noi că se va lăţi graiul românesc cel curat şi astfel se vor vedea frăţia limbei din Regat cu cea din Macedonia. Vor fi dorit unii, poate, ca revista să fie scrisă în întregime în dialect, dar aceştia să-şi amintească, că fiica e mai mică de cât muma şi că dialectele se păstrează dar nu se cultivă. Cu încredere şi iubire, rugăm publicul cititor să-şi ia, după putere, această revistă şi să o aibă în casa lui la loc de cinste."

Revista *"Lumina"* este considerată cea mai bună publicaţie aromână. În paginile ei au publicat numeroşi intelectuali aromâni din Macedonia, din care menţionăm pe Nida Boga, Zicu Araia (poezia Vangheliţa), Costa Belimace (poezia Un cântic). În perioada 1907 - 1908 revista a fost subvenţionată de statul român cu suma de 2 880 lei. La sfârşitul anului 1908 îşi încetează apariţia.

ROMÂNUL DE LA PIND - gazetă naţionalistă, pentru românii din dreapta Dunării. A apărut în anul 1903, la Bucureşti, sub conducerea lui N. Batzaria, în colaborare cu un grup de aromâni din Turcia.

În numărul 12 din 26 mai 1903 a fost publicat articolul *"Asaltul duşmanului"* din care reproducem un fragment:

"Inima fiecărui român ar trebui să simtă, ar trebui să se revolte de infamiile şi nelegiuirile neomenosului Fanariot, perfidului grecoteiu, din partea cărora cetăţuia românească din Pind este asaltată cu furie infernală. Cele petrecute la Molovişte ne fac să ne temem pentru bana (viaţa) noastră. Grecoteii vor să ne distrugă puţinele biserici în care se aude graiul nostru şi pe urmă are să le fie uşor să ne răpească şi şcoalele. Biserica este piatra de la temelie pentru viaţa unei naţiuni, mai ales pentru un popor evlavios. Ei, grecoteii, caută să ne lipsească de mica pietricică, de care mişcarea noastră naţională se bucură în Balcani."

Tenta naţionalistă a revistei se poate vedea şi din motto-ul scris deasupra titlului *"Timeo danaos et dona ferentes"*. Între anii 1905-1906 fuzionează cu gazeta *"Revista Macedoniei"*, organ săptămânal al Societăţii de Cultură Macedo-Română. La sfârşitul anului 1906 revine la vechea titulatură, iar din anul 1911 sub titlu apare motto-ul *"Prin noi, pentru noi"*. Nefiind subvenţionată de statul român, revista a încercat să reziste prin abonamente. În partea dreaptă, lângă titlu, era scris *"Cine cumpără 3 numere consecutive este considerat ca abonat"*. În anul 1912, anul primului război balcanic, ziarul îşi încetează apariţia.

Unele ziare şi reviste au apărut în limbile franceză şi engleză pentru ca *"chestiunea aromânilor să fie cunoscută în întreaga Europă"*.

Cea mai importantă revistă aromână redactată în limba franceză a fost Le Courrier des Balkans, Organe des Interet roumains en Turquie. Revista a apărut timp de 7 ani, în perioada 1904-1911, la Bucureşti, totalizând

LUMINA

revistă populară a românilor din Imperiul otoman

Faimoasa publicaţie apare cu primul ei numar în ianuarie 1903.

Apariţie mensuală. Din comitetul ei de radcţie facind parte, intre alţii, C.N. Adam, G. Zuca, N. Baţaria, St. Ciumetti, T. Pucerea.

Director, la apariţie era Dumitru Cosmulei. Începind cu anul 2, 1904, nr. 1, la conducerea revistei trece Nicolae Baţaria (viitorul N. Baţaria şi „Moş Nae", autor prin excelenţă de literatură pentru copii, realizator de reviste de acest gen, în limba romăna.

Cum gindeau aceste nume de aur ale scrisului în dialectul aromân?

Iata, vom reproduce in acest sens, din Cuvîntul „CĂTRE CITITORI", cu care se deschide nr.1, din anul 1903, în care se scrie intre altele:

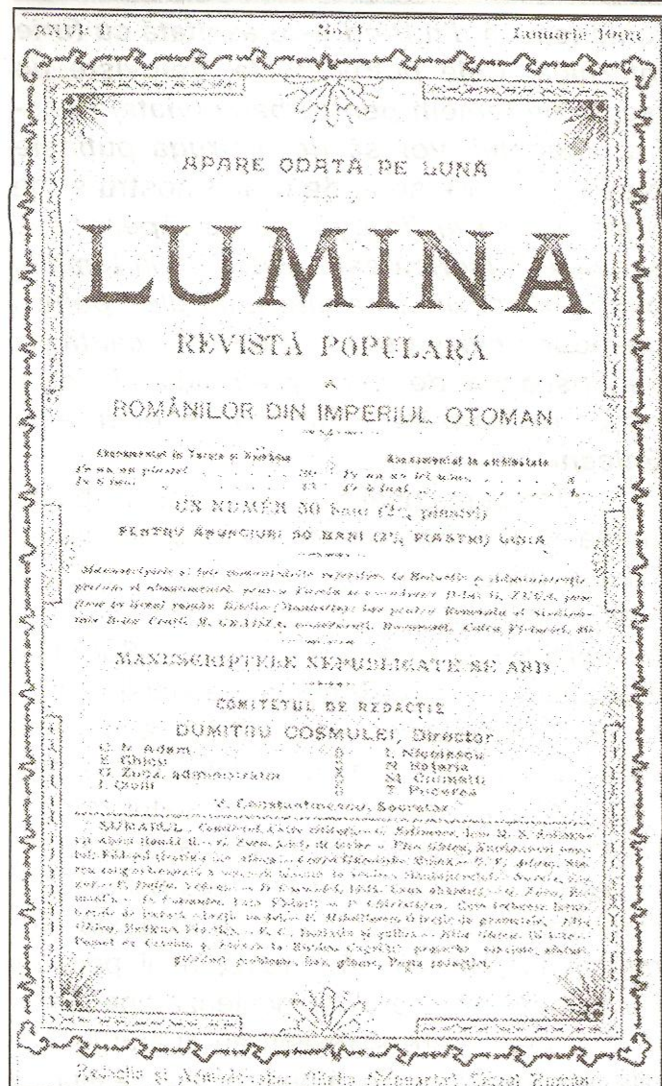
„Trei sferturi din cuprinsul revistei vor fi scrise în limba rimăneasca literara şi un sfert numai în dialectul macedo-român.

Aşa credem noi ca se va laţi graiul romănesc cel curat şi astfel se va vedea fraţia limbei din Regat cu cea din Macedonia."

* * *

Reproducem in continuare un interesant articol despre numeroasa pe atunci populaţie aromâna din tesalia şi Epir, scris de profesorul G. Zuca, precum şi un Document al vremii, despre şcolile româneşti pentru aromâni, subvenţionate de România, semnat de Spiru Haret, această mare conştiinţa românească a timpului, pe atunci ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice.

COMITETUL DE REDACŢIE

APARE ODATA PE LUNA

LUMINA

REVISTA POPULARA A ROMANILOR DIN IMPERIUL OTOMAN

MANUSCRIPTELE NEPUBLICATE SE ARD

COMITETUL DE REDACTIE

DUMITRU COSMULEI, Director

164 de numere. În primul număr din 5 iunie 1904, Nicolae Papahagi, în calitate de redactor-şef, a expus programul şi scopul revistei:

"Noi suntem un popor care trăieşte de mai multe secole în Macedonia, Epir, Thesalia şi Albania. Originea noastră este latină şi noi ne spunem români, cu toate că străinii ne dau numele de cuţovlahi. Noi am păstrat intacte de-a lungul timpului caracterul etnic propriu, obiceiurile, tradiţiile şi datinile noastre, limba noastră, suntem români şi vrem să rămânem aşa."

În anul 1905, prin iradeaua imperială din 22 mai, sultanul a recunoscut naţiunea aromână din Turcia: ***"Maiestatea Sa Imperială Sultanul luând în seamă rugile înălţate spre Tronul Imperial de supuşii săi aromâni, s-a îndurat să ordone ca, pe temeiul drepturilor civile, ei să se bucure ca şi ceilalţi supuşi musulmani."*** .

La sfârşitul lunii mai 1905 revista Le Courrier des Balkans a publicat articolul *"Un triomphe"* în care se făceau aprecieri elogioase la adresa sultanului, iar ziua de 9/22 mai a devenit ziua naţională a aromânilor din Peninsula Balcanică.

Revista a publicat articole privitoare la istoria aromânilor din Macedonia, Epir, Thesalia. În anul 1909, Banca Naţională a României i-a trimis lui N. Papahagi suma de 2.500 lei ca subvenţie.

Până la războaiele balcanice din anii 1912-1913 au mai apărut şi alte ziare aromâne. Merită menţionate *Armatolii, Dimândarea, Ecoul Macedoniei* (revistă în care Nuşi Tulliu a publicat în dialect aromân romanul *"Morminte fără cruce"*), *Flambura* (revistă condusă de Ioan Foti), *Flambura Pindului* (revistă redactată de studenţii aromâni aflaţi la studii în România), *Lilicea Pindului* (revistă la care au colaborat Marcu Beza, Tache Cociona, Nuşi Tulliu), *Lumina* (revista liceului român din Bitolia în care a debutat Nida Boga, autorul vestitei epopei Voshopole), *Macedonia* (revistă în care Costa Belimace a publicat poezia *"Dimândarea părintească"*, devenită imnul aromânilor de pretutindeni).

Războaiele balcanice au dus la dispariţia multor ziare şi reviste aromâne. Conferinţa de pace din 1913 de la Bucureşti, prezidată de Titu Maiorescu, specifica într-o anexă a tratatului obligaţia ţărilor semnatare de a proteja drepturilor aromânilor. În anul 1914 a început primul război mondial, iar la Conferinţa de Pace de la Paris din anii 1919-1920 drepturile aromânilor au fost uitate. Aromânii au pierdut şi puţinele drepturi cucerite până în anul 1912. În perioada interbelică unele publicaţii aromâneşti şi-au continuat existenţa. Printre ele amintim *"Peninsula Balcanică", "Graiul Macedoniei", "Revista armânească", "Armatoli", "Dimândarea"* etc.

<u>*Bibliografie selectivă:*</u>

* *Răduică Georgeta; Răduică Nicolae - Dicţionarul presei româneşti*

* *Berciu Drăghicescu Adina - Românii din Balcani*

* *Un veac de poezie aromână*